

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Francisci Baconi Baronis de Verulamio, Vice-Comitis S. Albani, Summi Angliæ Cancellarii, Opera omnia, Quæ extant: Philosophica, Moralia, Politica, Historica ...

Bacon, Francis

Francofvrti ad Moenvm, 1665

Cap. III. Portiones doctrinæ de Imperio sive Repub. omittuntur: Tantum aditus fit ad desiderata duo: Doctrinam de proferendis finibus Imperii, & doctrinam de iustitia universali, sive de fontibus ...

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497643-5

pit, *Virtutem ipsam non magnopere curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento: quique alio loco præcipit; ut homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentia sua substernat, quod presupponat, homines non recte nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquam solo metu: ideoque det operam, ut omnes quantum in se est, obnoxii sint, atque in periculis & angustiis constituti: ita esse Politicus suus videatur esse, quod Itali dicunt, *seminator spinarum*: Aut si quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodo inimici intereiant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rerum publ. incendiarius fiat & perturbator, quo melius in aquis turbidis piscari & fortunam suam expedire possit *Ego, [inquit] si in fortuna meis incendium sit excitarum, id non aqua, sed ruina restinguam*: Aut si quis illud Lylandri ad se transferat; qui dicere solebat: *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos*: Cum aliis ejusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; Quorum [ut sit in cæteris rebus omnibus] major est numerus, quam rectorum & sanorum Si quis (inquam) hujusmodi inquinata prudentia deleteretur; non ierim inficias, eum [quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus se ipsum solutum, fortunæ solummodo mancipat] posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promoveri. Fit vero in vita, quemadmodum & in via, ut iter brevius sit fœdius & cœnosius; neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus est.*

Tantum vero abest, ut homines ad huiusmodi artes pravas se applicare oporteat; ut potius sane (si modo sint apud se, seque sustinere valeant, neq; ambitionis turbine & procella in adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum mundi chorographiam generalem illam, quod omnia sunt vanitas, & vexatio spiritus; verum etiam & illam magis specialem, videlicet, quod ipsum esse, se junctum à bene esse, maledictionis loco sit, & quo grandius sit esse, eo maior sit maledictio; quodque amplissimum virtutis præmiū sit ipsa virtus; Quemadmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum; sicut egregie Poëta;

*Qua vobis, qua digna, viri, pro laudibus istis
Præmia posserear solvi? Pulcherrima primum
Dii moresque dabant vestri; —*

& e contra non minus vere ille de sceleratis, atque aum ulciscantur mores sui. Quin etiam, Mortales, dum in omnes partes cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis recte prospectum atq; consultum sit, interim in mediis illis animi transcuribus ad divina judicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ sæpissime impiorum machinationes, & consilia prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem*. Imo, etsi in iuriis & malis artibus abstineant: atramen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debiti minime solvit: Qui, ut videre est, facultatum nostrarum decimas, temporis autem septimas,

exigit & sibi seponit. Quorsum enim fuerit, os gerere in cæli sublimia erectum, mentem vero humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divina Particulam Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam abblandiatur, quod fortuna sua, utrunque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit; sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solitum erat dici, *Debuisse illos, aut nunquam nasci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala; tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona; intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem post factam probari, consilium autem huiusmodi merito damnari. Abs re postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitatio, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dicitur illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes plerumque superbe averantur*. Verum hoc ultimum remedium pertinere ad eos, quibus gustus ex morbo animi corruptus est, Innitantur potius hominis lapidi illi, qui *Theologia & Philosophia* est tanquam *Angularis*; quæ idem fere afferunt de eo quod *primum* quæri debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum quæritur regnum Dei, & ista omnia adjiciuntur vobis*. *Philosophia* autem simile quiddam jubet: *Primum quærite Bona animi; cætera aut aderunt, aut non oberunt*. Quamvis autem hoc fundamentum, humanitus factum, interdum locetur super arenam; quemadmodum videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum prorupit:

Te colui, virtus ut rem: ast tu nomen inane es:

At idem fundamentum, divinitus locatum, firmatur semper in petra. Hic autem doctrinam de ambitu vite, & simul doctrinam generalem de negotiis, concludimus.

C A P. III.

Partitiones Doctrinæ de Imperio sive Repub. omittuntur, Tantum aditus sit ad Desiderata duo, Doctrinam de Proferendis Finibus Imperii, & Doctrinam de Justitia Universalis, sive de Fontibus Juris.

Venio jam ad *artem imperij, sive doctrinam de Repub. administranda*: Sub qua etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia sub civitate*. In hac parte, sicut jam antea dixi, silentium mihi imperavi. Neque tamen proflus diffidere debui, quin possum de illa fortasse non imperite aut inutiliter dissertere: utpote qui longa experientia edoctus, & per tot munerum & honorum gradus ad amplissimum Regni Magistratum, favore Majestatis tuæ indulgentissimo, nullo merito meo, evectus fuërim, eundemque Magistratum per annos quatuor integros gesserim: & quod pluris est, Majestatis tuæ Mandatis & Colloquiis per annos octodecim continuos assueverim; (quod etiam è stipite aliquo Politicum exsculpere potuisset;) quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Historiis & Legibus contriverim. Quæ omnia non jaçantia ad Posterum refero, sed quia ad literarum dignitatem non nihil pertinere putem, quod homo quispiam, ad literas potius quam ad aliud quicquam natus, & ad res gerendas nescio quo fato contra Genium suum abreptus, ad civilia tamen munera tam honorifica & ardua sub Rege prudentissimo

ultimo assumptus fuerit. Verum, si quid circa Politicam posthac parturier otium meum, erit fortasse prole aut abortivo, aut postuma. Interim, sine scientiis omnibus, jam velut in sublellis suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omnino vacet, decrevi duas tantum *civili scientiæ* portiones, quæ ad *arcana imperij* non pertinent, sed sunt naturæ magis communis, ut desiderata, notare, earumque, more nostro, exempla proponere.

Cum artes imperij tria officia politica complectantur primo, ut imperium converteretur; secundo; ut beatum efficiatur, & florens; tertio, ut amplificetur. *finisque ejus longius proferantur*; de duobus primis officio, maxima ex parte, egregie à nonnullis tractatum est; de tertio siletur. Illud itaque inter desiderata reponemus, & more nostro exemplum ejus proponemus. eam doctrinam partem, consulem paludatum, sive doctrinam de proferendis imperij finibus nominantes,

Exemplum Tractatus summarij de proferendis finibus imperij.

Dicitur Themistoclis, sibi ipsi applicatum, in civile certe fuit, & inflatum; in de aliis, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sane observationem & per gravem censuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulsaret, respondit, *scilicet se nescire, ceterum posse oppidum parvum in magnam civitatem evehere*. Ista certe verba, ad sensum politicum translata, facultates duas, multum inter se discrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime describunt & distinguunt. Etenim, si Regum consiliarios, senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui usquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rarissime) nonnulli, qui regnum aut civitatem à parvis amplificare possint; fidei tamen sint valde imperiti. E contra autem alii quam plurimi, in cythara, aut Lyra. (hoc est, aulicis tricis) miri artifices, qui tantum abest ut Rempubl. amplificare possint, ut potius à natura comparari videantur ad statum Reipubl. beatum & florentem labelsactandum & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus sæpenumero Consiliarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes suos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritia* cuiusdam si diculariæ, utpote cum sint res magis gratæ in præsens, & artificibus ipsis ornamento, quam ad Rempubl., quarum sunt ministri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent procul dubio & alii Consiliarii, atque Reipubl. Gubernatores, minime spernendi, qui sint negotiis patres, possintque res commode administrare, easque à manifestis præcipitiis & incommodis conservare, à virtute tamen illa rerum publicæ rectricis & amplificatricis longo intervallo absunt.

Veram, qualeseunque demum fuerint operarii, consiciamus oculos in opus ipsum; Qualis nimirum celeseri debeat vera Regnorum & Rerum pub. Magnitudo, & quibus artibus obtineri possit. Dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires suas in majus æstimantes, inceptis se vanis & nimis ardis implicant; nec rursus easdem plus æ quo despicientes, ad consilia pusillanima & meticulosa de demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, mensuræ subjicitur, quoad redditus, calculis, Numerus civium, & capita, censu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi possunt. Attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum excipere valorem, circa vires & copias imperij alicujus. Assimilatur regnum celorum non glandi, aut nucii alicui grandiori, sed grano sinapis, quod inter grana est minimum, quod tamen habet interim intra se proprietatem quandam & spiritum innatum, quo se & citius attollat, & latius diffundat. Eodem modo invenire est Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla, quæ tamen ad fines ulterius proferendos; aut latius imperandum, sunt minus apta; Alia contra, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, esse possit.

1. Vrbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generosæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, & similia, sunt certe ista universa nihil aliud, quam ovis indata pelle leonina, nisi gens ipsa, stirpe sua, & ingenio, sit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum multum juvat, ubi milites imbelles sunt & ignavi. Recte enim Virgilius;

— Lupus numerum pecorum non curat.

Exercitus Persarum in campis Arbela; oculis Macedonum tanquam vastum hominum pelagus subjiciebatur, adeo ut Daces Alexandri, non nihil ipso spectaculo percussis, Regem interpellarent, atque ut noctu prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Quolo*, (inquit) *suffurari victoriam*. Ea autem etiam opinione fuit facilius Tigranes Armenius, castrametatus in quodâ colle cum exercitu quadringentorum millium. Cum spectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim milia non excessit, e contra se tendentem, in dæterio illo suo sibi complacuit; *Ecce* [inquit] *hominum prolegatione nimio plusquam oportet; pro pugna longeminus*. Eodem tamen, priusquam occubisset sol, satis multos, ad illum infinita stige profugandum expectus est. Innumera sunt exempla, quam sit multitudine cum fortitudine congressus impar. Primo igitur pro re certissima & exploratissima decernatur, & statuatur, quod caput omnium, quæ ad magnitudinem regni aut status spectent, sit, ut *populus ipse sit stipes & ingenio bellicosus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *nervi belli sint pecunia*, si desint nervi lacertorum in gente molli & effeminata. Recte enim Cræso ostentantiaurum respondit Solon; *At si quis (O Rex) venerit, qui melius, quam tu, ferrum gestet, isti profecto rostrum hoc cedit aurum*. Quare, quicumque istandem sit, Princeps aut Status, cujus subditi natiivi & indigenæ non sint animosi & militares, potentiam suam admodum sobrie æstimet; Atque e contra Principes, qui dominantur in gentes animosas & Martias, norint illi satis vires suas, si sibi alias non desint. Quod attinet ad copias mercenarias, [quod solet adhiberi remedium, cum copianativa defuit] plena sunt omnia exemplis, quibus liquido patet, quod quicumque status illis innitetur, poterit fortasse pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, sed defluent paulo post.

2. *Benedictio Juda, & Issacharis*, unum nunquam convenient; Nimirum, ut eadem Tribus aut

L. 3 Gens,

Gens, sit simul, & Leonis Catulus, & Aſinus proci-
bens inter Sarcinas. Neque unquam fiet, ut populus
tributus oppreſſus, fortis exiſtat & bellicoſus. Ve-
rum eſt; collationes publico conſenſu factas, mi-
nus animos ſubditorum dejicere, & deprimere,
quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod
liquido videre eſt in tributis Germania inferioris,
quas *exiſas* vocant: atque alia ex parte in iis, quæ
ſubſidia nominantur apud Anglos. Etenim notan-
dum eſt, ſermonem jam inſtrui, de animis homi-
num, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex con-
ſenſu conferuntur, & quæ ex imperio imponun-
tur, etſi eadem res ſint, quoad opes exhauriendas,
varie tamen omnino animos ſubditorum affi-
ciunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gra-
vatum, idoneum ad imperandum non eſſe.

3. Adſpirantibus ad *magnitudinem* Regnis &
Statibus, proſus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*,
atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in mo-
dum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut
plebs Regni ſit humilis & abjecta; & nihil aliud fe-
re quam *Nobilium* mancipia & operarii. Simile
quiddam fieri videmus in ſylvis cædendis, quibus, ſi
major, quam par eſt, caudicum ſive arborum ma-
jorum relinquantur numerus, non renaſcetur ſylva
ſincera, & pura; ſed major pars in vepres & du-
mos degenerabit. Eodem modo, in nationibus, ubi
numerioſior juſto eſt *nobilitas*, erit *plebs* vilis &
ignava; atque eo demum res redibit, ut neccenteli-
mum quodque caput ſit ad galeam portandam
idoneum: præſertim ſi peditatum ſpectes, qui exer-
citus plerumque eſt robur præcipuum; Vnde ſuc-
cedet magna populatio, vires exiguæ. Nuſquam
gentium, hoc quod dico, luculentius comproba-
tum eſt, quam exemplis Angliæ & Galliarum. Qua-
rum Angliæ, quæ in viſ territorio, & numero inco-
larum, longe inferior, potiores tamen partes fere
ſemper in bellis obtinuit: hanc ipſam ob cauſam,
quod apud Anglos coloni, & inferioris ordinis ho-
mines, militiæ habiles ſint, ruſtici Galliarum non item.
Qua in re, mirabili quadam & profunda præden-
tia excogitatum eſt ab Henrico Septimo Angliæ
Rege, (id quod in *vita* ejus *Hiſtoria* ſuſius tracta-
vimus) ut prædia minora atque domus agricola-
tionis inſtituerentur, quæ habeant certum enu-
m; mediocrem agri modum annexum, qui diſtrahi
non poſſit, eo fine, ut ad victum liberaſtorem ſuf-
ficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui
domini fuerint fundi, aut ſaltem uſufructuarii,
non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum
characterem illam, quo antiquam Italianam inſigni-
vit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

— Terra potens armis, atq; ubere gleba.

Neque prætereunda eſt illa pars populi, (quæ An-
gliæ fere eſt peculiaris, nec alibi (quod ſcio) in
uſu, niſi forte apud Polonos) *famula* ſcilicet *nobi-
lium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad
peditatum, agricolis iſtis minime cedunt. Quare
certiſſimum eſt; quod magnificentia & ſplendor
ille hoſpitalis, atque famulitia, & veluti ſatellitia
ampla, quæ in more ſunt apud Nobiles & Genero-
ſos in Angliæ, ad potentiam militarem apprime
conducant; ubi contra, *Nobilium* obſcura & ma-
gis privata in ſe reducta vitæ ratiõ copias militares
minuit.

4. Danda eſt omnino opera, ut arbor iſta Mo-

narchia, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum*
habeat latis amplum, & robuſtum, ad ramos ſuos &
frondes ſuſtentandos; Hoc eſt, ut numerus *indigena-
rum*, ad *ſubditos extraneos* cohibendos, ſatis ſuper-
que ſufficiat. Illi igitur *ſtatus* ad imperij *magnitudi-
nem* bene comparati ſunt, qui *ius civitatis* facile &
libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio,
poſſe manipulum hominum, ut cunquæ animis &
conſilio excellant, regiones nimio plus amplas &
ſpatioſas imperij jugo cohibere & frænare. Id ad
tempus fortalle facere poſſint, ſed diuturnitatem
hæc res non allequitur. *Spartani* parci fuerunt; &
difficiles in cooptados novis civibus. Unde, donec
intra parvos limites damnati ſunt, res eorum fir-
ma fuerunt & ſtabiles. At poſtquam limites ſuos
cepſerunt proferre, & latus dominari, quam ve-
ſtigijs *Spartanorum* turbam *Exteriorum* imperio
commode coëtere poſſet, potentia eorum ſubito
corruſit. Nulla unquam *Reſpubl.* ſinus ſuos ad no-
vos cives recipiendos tam proſule laxavit, quam
Reſpublica Romanas. Itaque par erat, inſtituto tam
prudenti, fortuna: cum in imperium toto Orbe
ampliſſimum lucreverint, *Moris* apud eos erat,
ius civitatis prompte elargiri: idque in ſupremo
gradu: Hoc eſt, non ſolum *ius commercii*, *ius con-
nubii*, *ius hereditatis*; verum etiam *ius ſuffragii*, &
ius petitionis, ſive *honorum*: Hocque ruruſ, non
ſingulis tantum perſonis, ſed totis familiis, in *ci-
vitatibus*, & nonnunquam integris nationibus,
communicarunt. Hæc adde conſuetudinem *dedu-
cendi colonias*, quibus *Romanæ* ſtirpes in ſolum
exteriorum transplantabantur. Quæ duo inſtituta ſi
ſingul componas, dicere profecto, non Romanos ſe
diffuſiſſe ſuper Univerſum orbem; ſed contra or-
bem univerſum ſe diffuſiſſe ſuper Romanos: Quæ
ſecuriſſima proferendi imperij eſt ratio. Subit mi-
rari ſæpius imperium *Hiſpanorum*; quod tam pau-
cis indigenis tot Regna & Provincias amplectari &
frænare poſſit. At certe *Hiſpaniæ* ipſæ pro arboris
ſtemmate ſatis grandi haberi debent, cum longe
amplioſorem contineant Regionum tractatam, quam
Romæ aut *Spartæ*, ſub initiis ſuis, contigerat. Por-
ro, quamquam *ius civitatis* ſatis parce ſoleant *Hi-
ſpani* impertire, quod proximum tamen eſt, faci-
ciunt; Quippe qui cujuſcunquæ rationis homi-
nes ad militiam ſuam ordinariam promiſcue ad-
mittant. Quin etiam ſummum belli imperium
haud raro ad duces natione non *Hiſpanos* defe-
runt. Attamen & illam ipſam videntur non ita pri-
dem *indigenarum* paucitatem ſenſiſſe, eique ſue-
currere cupiſſe; ut ex *pragmatica ſanctione*, hoc
anno promulgata, cernere eſt.

5. Certiſſimum eſt, artes *mechanicas ſedentarias*,
quæ non ſub dio, ſed ſub tecto exercentur, atque
manufacturas delicatas, (quæ digitum potius,
quam brachium requirunt) ſua natura militariſ
animis eſſe contrarias. In univerſum populi belli-
coſi feriari gaudent, & pericula quam labores mi-
nus exhortent, Atque in hoc ingenio ſuo non ſunt
admodum reprimendi, ſi animos ipſorum in vige-
re conſervari cordi nobis ſit. Magno itaque adju-
mento *Spartæ*, *Athenis*, *Romæ*, aliisquæ antiquis
Reſpubl. fuit quod habuerint non *ingenuos*, ſed
ſervos plerumque, quorum laboribus iſtiſmodi opi-
ficia expediebantur. Verum, mancipiorum uſus, poſt
legem *Chriſtianam* receptam, maxima ex parte
abiit

que in defuetudinem. Hinc vero rei proximum est, ut artes illæ alienigenis tantum petantur; qui propterea allicientur, aut saltim facile recipiendi sunt. *Naturorum* autem *plures* ex tribus generibus hominum constare debet; nempe, ex *agricolis*; *famulis ingenuis*; & *artificibus*, quorum *opera robur & lacertos vires* postulant; cuiusmodi sunt *fabri ferrarii*, *lapidarii*, *signarii*, & similes; non annuereando *enimiam deserptam*.

6. Ante omnia ad *imperij magnitudinem* confert, ut gens aliqua *armorum studium* profiteatur, tanquam decus suum, & instituta vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habilitates tantum erga arma spectant; Quorum autem habitus, si non rei ipsi incumbitur, ut producat in actum? *Romulus*, (ut narrat aut fingunt) postquam è vivis excelleret, illud civibus suis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum insurgeret. *Imperij Spartani* fabrica univèria (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen) ad illum finem & scopum composita est & constructa, ut cives sui belligeratores essent *Persarum & Macedonum*. Idem erat institutum, sed non tam constans aut diuturnum, *Brianni Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis se præcipue dediderunt. *Turcæ* idem institutum, lege sua haud paululum extimulati, hodie retinet, sed magna cum militia sua (nunc est) declinatione. In Europa Christiana, gens quæ illud adhuc retinet & proficitur, soli sunt *Hispani*. Verum res est tam liquida, & manifesta, unumquemque in proficere maxime, in quo plurimum impendit studii, ut verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum omnino alicui nationi esse, quæ non ex professo arma & militiam colat, usque præcipue studeat & inebatur, sibi veluti ultro obventuram insignem aliquam *imperij magnitudinem*: Contra autem, certissimum esse temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorum professione & studiis diutius permanerint, (id Romani Turcæque potissimum fecere) mitos in imperio amplificando facere progressus. Quin & illa, quæ bellica gloria per unius tantummodo sæculi spatium floruerit; inde tamen, unico illo sæculo, eam imperij amplitudinem assecuta sunt, quam longo post tempore, etiam remissa illa armorum disciplina, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est; Ut *status* quis utatur ejusmodi *legibus & consuetudinibus*, quæ justas illi causas, aut saltem prætextus, arma capessendi, tanquam in promptu ministrant. Etenim, ea est in ista animis hominum justitiæ apprehensio, ut bellum (quod tot sequuntur calamitates) nisi gravè ob causam, saltem speciosam, inferre abstineant. *Turcis* præsto & semper, & ad nutum, belli causa; Propagatio scilicet legis & sectæ suæ. Romani, quæquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *finis imperij ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam causam, ut *finis proferventur*, nunquam bella susceperunt. Aspirant igitur ad imperium nationi illud in more sit: *Vt sensum* habeat *vividum & aciem injuriæ* alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis ministris, illata, neque à prima provocatione, diutius torpear, aut tardet. Item, *prompta sit & alacritas ad auxilia mittenda sociis suis, & federatis; Id*

quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, si forte in populum federatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset, atque ille à plurimis suppetias peteret; Romani omnium primi semper adessent, beneficii decus nemini præcipiendæ relinquentes. Quod verò attinet ad bella, antiquis temporibus propter *statuum conformitatem* quandam, aut *correspondentiam tactam* gesta, non video, in quo jure illa fundata sint. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis suscepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmonis & Atheniensibus, ad constituendas aut evertendas Democratas, & Oligarchias: Talia quandoque illata sunt à Rebus publicis, aut Principibus, sub prætextu, subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: Non esse expectandam *status alicui imperij amplitudinem*, nisi ad quamvis occasionem justam se armandi protinus expurgiscatur.

8. Nullum omnino *corpus*, sive sit illud *naturale* sive *politicum*, absque *exercitatione sanitatem* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipublicæ, justum atque honorificum bellum loco salubris *exercitationis* est. Bellum civile profecto, instar caloris febrilis est; At bellum externum instar caloris ex motu, qui valitudini in primis conducit. Ex pace enim deside atque torpente & emolliuntur animi, & corumpuntur mores. Sed utrunque res se habeat quatenus ad alicujus status felicitatem, *magnitudinis* proculdubio inter est, ut quasi temper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam sub vexillis habitus, etsi res magni proculdubio sumptus & impensæ, attamen eiusmodi est, ut statui alicui quasi arbitrium rerum inter vicinos, aut saltem plurimum existimationis ad omnia conferat. Id quod insigniter cernere est in Hispanis qui jam per annos centum & viginti exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non semper ad easdem, alerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome est. Cicero, de Pompeji contra Casarem apparatu, scribens ad Atticum; *Consilium* (inquit) *Pompeji, plane Themistoclem est: putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri*. Atque Casarem Pompejus proculdubio delassasset, & attrivisset, nisi inani fiducia in status, ab illo incepto disticisset. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna ad Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna ad Insulas Cursulares* circum in *navibus Turcæ* posuit. Multoties certe evenit, ut *victoriæ navales* finem summæ belli attulerint. Sed hoc factum est, cum alicuiusmodi præliorum, totius belli fortuna commissa esset. Illud in inime dubium, quod qui *maris* potitur Dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello sumere potest; Vbi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustiis conficitur. At hodie, atque apud nos Europæos, si unquam, aut usquam, *potentia navalis*, (quæ quidem huic *Regno Britannicæ* in dotem cessit) summi ad rerum fastigia momenti est; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea simpliciter non sunt, sed maxima ex parte *navi* cincta, tum etiam, quia utriusque Indiæ thesauri & opes, *imperio Maris*, veluti accessorium quiddam existunt.

10. *Bella moderna*, veluti in tenebris gesta, censeri pot

possunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, præcis temporibus, à rebus bellicis resillire solebāt. Habemus hodie fortasse ad animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos militiae, qui tamen jam facti sunt & armis & togæ communes. Etiam in *scutis genilitatis stemmata* nonnulla habemus: Insuper *hospitia* quædam publica, militibus emeritis & mutilatis destinata, & hujusmodi. Verum apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ sunt, extracta trophæa; *Laudationes* funebres, & *monumenta magnifica occumbentium in bello*. *Corona civica*, militares, singulis concessæ. Nomen ipsum *Imperatoris*; quod postea Reges maximi à belli Ducibus mutuati sunt: Reducuntur Ducum, bellis prospere confectis, *celebres triumphi*. *Donativa*, atque *largitiones ingentis* in milites; sub exercituum dimissionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni splendore coruscantia, ut peccatoribus mortalium, etiam maxime congelatiis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammatum potuerint. Ante omnia vero *mos ille triumphandi*, apud Romanos, non res erat ex pompa, aut spectaculum quoddam inane, sed inter prudentissima plane nobilissimaque instituta numerandus. Vt pote qui in se hæc tria haberet: *Ducum decus & gloriam*; *Ærarij ex spoliis locupletionem*, & *donativa militum*. Verum *honor triumphi* fortasse *Monarchis* non conpetit, præterquam in personis regis ipsius, aut *filiorum Regis*. Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit; qui honorem ipsum triumphi, sibi & filiis suis, de bellis, quæ præsentibus ipsi confecerant, tanquam peculiarem reservarunt: *Vestimenta* autem solummodo, & *insignia triumphalia*, aliis Ducibus indulserunt.

Verum, ut sermones hos claudamus; Nemo est (ut testatur Sacra Scriptura) qui sollicite cogitando potest apponere ad statutam suam cubitum unum; In puillo scilicet, corporis humani modulo: Cæterum, in magna Regnorum & Rerum pub. fabrica imperium amplificare & fines proferre, Reges penes & Dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, & consuetudines, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & seculis futuris, magnitudinis sementem fecerint. Verum ista consilia apud Principes raro tractantur, sed res fortunæ plerumque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperij finibus* in præsentia occurrunt. Verum quorum ista commentatio; cum *Monarchia Romana* futura sit inter mundanas (ut creditur) ultimas; Nisi quod nobis, instituto nostro fidis, neque uspiam de via declinantibus, quandoquidè *amplificatio imperij* fuerit inter officia tria Politicæ tertium illud omnino prætermittere non licuerit. Restat jam *desideratum* alterum ex iis, quæ proposuimus, duobus, nimirum, de *Justitia universali*, sive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* scripserunt, omnes vel tanquam Philosophi, vel tanquam Jurisconsulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philosophi proponunt multa, dictu pulchra, sed ab usu remota. Jurisconsulti autem suæ quisque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti iudicio sincero non utuntur, sed tanquam in vinculis sermocinantur. Certe cognitio ista ad viros civiles proprie spectat: qui optime norunt, quid ferat societas humana, quid salus populi quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid

Rerum publ. formæ diversæ: id eoque possint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitas naturalis, quam politice, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes justitiæ & utilitatis publicæ*, petantur, & in singulis juris partibus character quidam & *idea justæ* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerum pub. *Leges* probare, atque in de emendationem moliri, quisque, cui hoc viderit & curæ, possit. Hujus igitur rei, more nostro, *exemplum*, in titulo proponemus.

Exemplum Tractatus de Justitia Universali, sive de *Fontibus Juris*, in uno Titulo, per Aphorismos.

P R O O E M I V M,

Aphorismus 1.

In societate civili aut lex, aut vis valet. Est autem & vis quædam legem simulans: & lex nonnulla magis vim sapiens, quam æquitas juris. Triplex est igitur injustitiæ fons, vis mera; illaqueatio malitiosa prætextu legis; & acerbitas ipsius legis.

Aphorismus 2.

Firmamentum juris privati tale est. Qui injuriam facit, re utilitatem aut voluptatem caput, exemplo periculum. Ceteri utilitatis aut voluptatis illius participes non sunt, sed exemplum ad se pertinere putant, itaque facile cœunt in consensum. ut caveatur sibi per leges; ne injuria per vires ad singulos redeant. Quod si ex ratione temporum, & communiione culpæ, id eveniat, ut paribus & potentioribus, per legem aliquam, periculum erector, quam caveatur, facta solvit legem; Quod & sæpe fit.

Aphorismus 3.

At jus privatum sub tutela Juris publici latet. Lex enim cavet civibus; Magistratus Legibus Magistratum autem auctoritas pendet ex majestate imperij, & fabrica Politicæ, & Legibus Fundamentalibus. Quare, si ex illa parte sanis fuerit, & recta constitutio, Leges erunt in bono usu; sin minus, parum in eis præsidium erit.

Aphorismus 4.

Neg, tamen jus publicum ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos juri privato, ne illud violetur, atque cessent injuria; sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes denique, ad omnia circa bene esse Civitatis.

Aphorismus 5.

Finis enim & scopus, quem leges intuenti, atque ad quem iussionis & sanctiones suas dirigere debent, non alius est, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, si pietate & religione recte instituti; moribus honesti; armis adversus hostes externos tuti; legum auxilio adversus seditiones & privatas injurias muniti; imperio & magistratibus obsequentes; copiis & opibus locupletis & florentes fuerint. Harum autem rerum instrumenta & nervi sunt Leges.

Aphorismus 6.

Atque hunc finem optime leges assequuntur; plurius vero ipsarum aberrant. Leges enim mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt: ut alia excellent, alia mediocriter se habeant, alia prorsus vitiosa sint. Dilectabimus igitur pro iudicij nostri modulo quasdam tanquam legum leges, ex quibus in formatio peti possit, quid in singulis legibus bene aut perperam positum aut constitutum sit.

Aphorismus 7.

Antequam vero ad corpus ipsarum legum particula-

cularium deveniamus: perstringemus paucis virtutes & dignitates Legum in genere. Lex bona censeri possit, quae sit intimatione certa; praecipio iusta; executione commoda. Cum forma politica congrua; & generans virtutem in subditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut sint certae.

Aphorismus 1.

Legis tantum interest ut certa sit, ut absq; hoc nec iusta esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? Similiter, si incertam vocem det Lex quis se parabit ad parendum? ut moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est; Opum esse Legum, quae minimū relinquit arbitrio Iudicis id quod certitudo ejus praestat.

Aphorismus 9.

Duplex legum incertitudo; altera ubi lex nulla praescribitur; altera ubi ambigua & obscura. Itaque de casibus omissis à lege primo dicendum est; ut in hiis etiam inveniat aliqua norma certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

Aphorismus 10.

Angustia prudentiae humanae, casus omnes quos tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se offendunt casus omissi & novi. In huiusmodi casibus triplex adhibetur remedium, sive supplementum; vel per processum ad similia; vel per usum exemplorum, licet in legem non coaluerint; vel per jurisdictiones, quae statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam, sive illae curiae fuerint Praetoriae, sive censoriae.

De processu ad similia, & extensionibus legum.

Aphorismus 11.

In casibus omissis deducenda est norma legis à similibus, sed caute, & cum iudicio. Circa quod servanda Regulae sequentes. Ratio prolifica; consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaq; quod contra rationem iuris receptum est, vel etiam ubi Ratio ejus est obscura, non trahendum est ad consequentiam.

Aphorismus 12.

Bonum publicum infigne, rapit ad se casus omissos. Quamobrem, quando Lex aliqua Reipubl. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

Aphorismus 13.

Durum est, torquere Leges, ad hoc, ut torqueant homines. Non placet igitur, extendi Leges poenales, multo minus Capitales, ad delicta nova. Quod si crimen vetus fuerit, & legibus notum, sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à Legibus non provisum; omnino recedatur à placito juris, potius quam delicta maneat impunita.

Aphorismus 14.

In Statutis, quae Jus Commune (praesertim circa ea, quae frequenter incidunt, & diu coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per similitudinem ad casus omissos. Quando enim Respubl. tota lege caruerit, idque in casibus expressis; parum periculi est, si casus omissi expectent remedium à Statuto novo.

Aphorismus 15.

Statuta, quae manifesto temporis leges suere, atq; ex occasionibus Reipubl. tunc invalescentibus nate; mutata ratione temporum, satis habent, si se in pro-

prio casibus sustinere possint: praeposterum autem esset, si ad casus omissos ullo modo traherentur.

Aphorismus 16.

Consequentia non est Consequentia: sed sisti debet extensio intra casus proximos: Alioqui labetur paulatim ad dissimilia & magis valebunt acumina ingentiorum, quam auctoritates legum.

Aphorismus 17.

In Legibus & Statutis brevioris stylli, extensio facienda est liberius. At in illis, quae sunt enumerativa casuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim Legis, in casibus non exceptis: ita enumeratio infirmat eam, in casibus non enumeratis.

Aphorismus 18.

Statutum explanatorium claudit rivus status prioris; nec recipitur postea extensio in alterutro Statuto, Neq; facienda est super extensio à Iudice, ubi semel cepit fieri extensio à Lege.

Aphorismus 19.

Solennitas verborum & actorum, non recipit extensionem à similia. Perdit enim naturam solennis, quod transit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majestatem veterum.

Aphorismus 20.

Proclivis est extensio Legis ad casus postnatos, qui in rerum natura non fuerunt tempore Legis latae. Vel enim casus exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, vel casus omissus habetur pro expresso, si similis fuerit ratio.

Atq; de extensionibus Legum in casibus omissis, haec dicta sint: Nunc de usu exemplorum dicendum.

De exemplis, & usu eorum.

Aphorismus 21.

De exemplis jam dicendum est, ex quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex deficit. Atqui de consuetudine, quae Legis species est, deque exemplis, quae per frequentem usum, in consuetudinem transierunt, tanquam Legem tacitam, suo loco dicemus. Nunc autem de exemplis loquimur, quae raro & sparsim interveniunt, nec in Legis vim coaluerunt, quando, & qua cautione, norma Juris ab ipsis petenda sit, cum Lex deficit.

Aphorismus 22.

Exempla à temporibus bonis & moderatio petenda sunt, non tyrannicus, aut factiosus, aut dissolutus. Huiusmodi exempla temporis partus spurgi sunt, & magis nocent, quam docent.

Aphorismus 23.

In exemplis, recentiora habenda sunt pro tutioribus. Quod enim paula ante factum est, unde nullum sit secutum incommodum, quidni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si forte res in melius restitui opus sit, recentia exempla magis seculum suum sapiunt, quam rectam rationem.

Aphorismus 24.

At vetustiora exempla caute & cum delectu recipienda; Decursus siquidem aetatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione & infirmitate ad praesentia, sit plane novum. Medii itaq; temporis exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore corrente plurimum conveniat; quo aliquando praestat tempus remotius magis quam in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines exempli, vel citra potius, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Ubi enim non adeit norma Legum

Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque, ut in obscuris minimum sequitur.

Aphorismus 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis & compendiis: atque integrum exemplum & universus ejus processus introspectendus. Si enim incivile sit, nisi tota Lege perspecta de parte ejus judicare, multo magis hoc valere debet in exemplis; quae incipit sunt usus, nisi valde quadrent.

Aphorismus 27.

In exemplis plurimum interest, per quas manus transferint, & transacta sint. Si enim apud scribas tantum, & ministros justitiae, ex cursu curiae, absque notitia manifesta Superiorum, obtinuerint, aut etiam apud errorum magistrum populum; conculcanda sunt, & parvis facienda. Sin apud Senatores, aut Judices, aut curias principales, ita sub oculis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione Judicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

Aphorismus 28.

Exemplis quae publicata fuerunt, utcumque minus fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quae vero in scriniis & archivis manserunt tanquam sepulta, & palam in oblivionem transferunt, minus. Exempla enim, sicut aqua, in profluente fanissima.

Aphorismus 29.

Exempla, quae ad leges spectant, non placet ab Historicis peti; sed ab actis publicis & traditionibus diligentioribus. Versatur enim infelicitas quadam inter historicos vel optimos ut legibus, & actis judicialibus, non satis immoretur; aut si forte diligentiam quandam adhibuerint; tamen ab authenticis longe variant.

Aphorismus 30.

Exemplum, quod aetas contemporanea aut proxima respuit, cum casus subinde recurreret, non facile admitendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque usurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

Aphorismus 31.

Exempla in consilium adhibentur, non ut iugubent, aut imperant. Igitur ita regantur, ut auctoritas praeteriti temporis steterit ad usum praesentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, haec dicta sint. Jam dicendum de curiis praetoriis, & censoriis.

De curiis praetoriis & censoriis.

Aphorismus 32.

Curiae sunt & jurisdictiones, quae statuant ex arbitrio boni viri, & discretionis sanae, ubi legis norma deficit. Lex enim, (ut antea dictum est) non sufficit casibus; sed ad ea, quae plerumque accidunt aptatur. Sapientissima autem res tempus, (ut ab antiquis dictum est) & novorum casuum quotidie auctor, & inventor.

Aphorismus 33.

Interveniunt autem novi casus & in criminalibus, qui poena indigent, & in civilibus, qui auxilio. Curias, quae ad priora illa respiciunt, censorias; quae ad posteriora, praetorias appellamus.

Aphorismus 34.

Habent curiae censoriae jurisdictionem & potestatem, non tantum nova delicta puniendi, sed etiam poenas a legibus constitutas pro delictis veteribus augendi, si casus fuerint odiosi, & enormes, modo non sint capitales. Enorme enim tanquam novum est.

Aphorismus 35.

Habeant similiter curiae praetoriae potestatem, tam subveniendi contra rigorem legis, quam supplendi defectum legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem lex praeteriit, multo magis ei, quem vulneravit.

Aphorismus 36.

Curiae istae censoriae & praetoriae omnino intra casus enormes & extraordinarios se continent, nec jurisdictiones ordinarias invadunt, ne forte tendat res ad Supplantationem legis, magis quam ad supplementum.

Aphorismus 37.

Jurisdictiones esse in lupremis tantum curiis resident, nec ad inferiores communicantur. Parum enim abest a potestate legis condendi, potestas eas supplendi, aut extendendi, aut moderandi.

Aphorismus 38.

At curiae illae uni viro ne committantur, sed ex pluribus consent. Nec Decreta exeant cum silentio, sed iudices sententiae suae rationes adducant, itaque palam, atque adstante corona: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

Aphorismus 39.

Rubricae sanguinis ne sunt: nec de capitalibus, in quibuscumque curiis, nisi ex lege nota & certa, pronuntiato. Indixit mortem Deus ipse prius & postea inflixit. Nec vita eripienda nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius nosset.

Aphorismus 40.

In Curia Censoria calculum tertium dato, ut iudicibus non imponatur necessitas, aut absolvendi, aut condemnandi sed etiam ut non liquere pronuntiare possint. Etiam censoria non tantum poena, sed & Nota est: Scilicet, quae non infligit supplicium sed aut in admonitionem desinat, aut res ignominia levi & tanquam rubore castiget.

Aphorismus 41.

In Curia Censoria, omnium magnorum criminum, & scelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur, licet non sequatur effectus consummatus: itaque si earum curiarum usus vel maximus: cum & severitate interit, in ista scelerum puniri; & clementia, perpetratorum (puniendo actus medios) necipi.

Aphorismus 42.

Cavendum in precibus, ne in Curia Praetoria prebeatur auxilium in casibus, quos Lex non tam omnino quam pro levibus contemplit, aut pro odiosis remedio indignos iudicavit.

Aphorismus 43.

Maxime omnium interest certitudinis legum (de qua nunc agimus) ne Curiae Praetoriae intumescant & exundent in tantum, ut praetextu rigoris legum mitigandi, etiam robur & nervos eis incidant, aut laxent; omnia ex arbitrio penderent.

Aphorismus 44.

Decernendi contra Statutum expressum, sub ulla aequitate praetextu, curiis Praetoriis jus ne esto. Hoc enim si fieret, iudex prorsus transiret in legislatorem. atque omnia ex arbitrio penderent.

Aphorismus 45.

Apud nonnullos receptum est, ut Jurisdictio, quae decernit secundum aequum & bonum, atque illa altera, quae procedit secundum jus strictum, in eadem curiis, deputentur: apud alios autem, ut diversis, omnino placet curiarum separatio. Neque enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisdictionum; Sed arbitrium legem tandem trahet.

Apho

Aphorismus 46.

Non sine causa in usum venerat apud Romanos album prætoris, in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus diciturus esset. Quo exemplo iudices in curiis prætoriiis, Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, eaq. publice affigere debent. Etenim optima est lex, quæ minimum relinquit arbitrio iudicis; optimus iudex, qui minimum sibi.

Verum de curiis istis fufius tractabimus, cum ad locum de iudiciis veniemus; ob ter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant, & suppleant omiffa à lege.

De Retrospektione Legum.

Aphorismus 47.

Est & aliud genus supplementi casuum omifforum, cum lex legem supervenit, atque simul casus omiffos trahit. Id fit in legibus, sive statutis, quæ retrospectivum, ut vulgo loquuntur, Causæ generis leges raro, & magna cum cautione, sunt adhibenda; neque enim placet Janus in legibus.

Aphorismus 48.

Qui verba, aut sententiam legum, captione & fraude eludit & circumscribit, dignus est, qui à lege sequente innotetur. Igitur in casibus, fraudis & evasionis dolose iustum est, ut leges retrospectivæ, atq. altera alteri in subsidium sint; ut qui dolos meditentur, & eversionem legum præsentium, saltem à futuris metuant.

Aphorismus 49.

Leges quæ auctorum & instrumentorum veras intentiones contra formularum aut solemnitatum defectus roborant & confirmant, relictissime præterita compleruntur. Legis enim, quæ retrospectivum vel p. accipiunt, quod pertinet. At huiusmodi leges confirmatorie ad pacem & stabilimentum eorum, quæ in facta sunt, spectant. Cavendum tamen est ne convellantur res iudicatæ.

Aphorismus 50.

Diligenter attendendum, ne ea leges tantum ad præterita respiciere videntur, quæ antea facta infirmant; sed & ea quæ futura prohibent & restringunt, cum præteritis necessario connexa. Voluit si quæ lex artificibus aliquibus interdicit, ne mercem sua in posterum vendant; hæc sonat in posterum, sed operatur in præteritum? Neq. enim illis aliaratione viduum quarere iam integrum est.

Aphorismus 51.

Lex declaratoria omnis, licet non habeat verba de præterito, tamen ad præterita, ipsa vi declarationis, omnino trahitur. Non enim tum incipit Interpretatio cum declaratur, sed efficitur tanquam contemporeanea ipsi legi. Itaq. leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi leges cum iustitia retrospectivæ possint.

Hic vero eam partem absolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, perplexa, & obscura.

De obscuritate legum.

Aphorismus 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus originem ducit; vel ab accumulatione legum nimia, præsertim admixtis obsoletis; vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua, & dilucida. vel à modis evocandi iuris neglectis, aut non bene institutis; vel denique à contradictione & vacillatione iudiciorum.

De accumulatione legum nimia.

Aphorismus 53.

Dicit Propheta: pluet super eos laqueos. Non autem peiores laquei, quam laquei legum, præsertim penaliū; Si numero immensa, & temporis decursa mutiles, non lucernam pedibus præbeant, sed tectia potius obijciant.

Aphorismus 54.

Duplex in usum venit statut. novi condendivatio. Altera, statuta priora circa idem subjectum confirmat & roborat; dein nonnulla addit aut mutat. Altera abrogat & delet cuncta, quæ ante ordinata sunt, & de integro legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio. Nam ex prioris ratione, ordinationes deveniunt complicata, & perplexa; & quod instat, agitur sane, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem major certe est adhibenda diligentia, cum de lege ipsa liberetur; Et ante acta scilicet evolventa. & pensanda, antequam lex feratur; sed optime procedit per hoc legum concordiam futurum.

Aphorismus 55.

Erat in more apud Athenienses, ut contraria legum capita (quæ antinomias vocant) quotannis à sex viris examinarentur, & quæ reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum ij, qui potestatem in singulis Politis legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, antinomias retrahant. Ea autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & præparentur, & demum Comitibus exhibeantur, ut quod placuerit, per suffragia stabiliat & figatur.

Aphorismus 56.

Neq. vero contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasitas, nimis sedula aut anxiosa cura esto. Ingenij enim hæc tela est: Atque utcumq. modestiana quandam & reverentiam præ se ferat, inter noxia tamen censenda est; ut pote quæ reddat corpus univertum legum varium, & male confusum. Melius est prorusus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.

Aphorismus 57.

Obsoletæ leges, & quæ abierunt in desuetudinem, non minus quam antinomias proponantur, à delegatis ex officio tollende. Cum enim statutum expressum regulariter desuetudine non abrogetur, fit ne ex contemptu legum obsoletarum fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis; & sequitur tormentum illud genus Mezentii, ut Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. Atque omnino cavendum est à Gangranâ in legibus.

Aphorismus 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis; curiis prætoriiis interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit, neminem oportere legibus esse sapientiozem, tamen intelligatur hoc de legibus, cum evigilant, non cum dormitant. Contra recentiora vero statuta (quæ juri publico nocere deprehendantur) non utiq. prætoribus, sed regibus & sanctioribus consiliis, & supremis potestatibus, auxilium præbendi jus esto; earum executionem per edicta aut acta suspendendo, donec redeant comitia, aut huiusmodi ceteris, qui potestatem habeant eas abrogandi; ne salus populi interrim periclitetur.

De ne-

De novis digestis legum.

Aphorismus 59.

Quod si leges alia super alias accumulatae, in t. m. vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retrahere, & in corpus sanum & habile redigere, ex usu sit; id ante omnia agito, atq; opus eiusmodi opus heroicum esto: Atque auctores talis operis, inter leges, & instauratores, tite & merito numerantur.

Aphorismus 60.

Huiusmodi legum expurgatio, & digestum novum, quinque rebus absolvitur. Primo omittantur obsoleta, quae Iustinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex antinomis recipiantur probatissimae, aboleantur contrariae. Tertio homionomia, sive leges, quae idem sonant, atq; nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur; atque una quaequam ex iis, quae maxime est perfecta, retineatur vice omnium. Quarto, si quae legum nihil determinent, sed quaestiones tantum proponant, easque relinquantur indecisae, similiter facessant. Postremo, quae verborum inveniuntur, & nimis prolixae, contrahantur magis in arctum.

Aphorismus 61.

Omnino vero ex usu fuerit, in novo digesto legum, leges pro jure communi receptas, quae tanquam immemorales sunt in origine sua, atque ex altera parte statuta de tempore in tempus superaddita, seorsum digerere & componere: Cum in plurimis rebus, non eadem sit, in jure dicendo, juris communis & statutorum interpretatio, & administratio. Id quod fecit Trebonianus in digesto & codice.

Aphorismus 62.

Verum in huiusmodi legum regeneratione, atq; structura nova veterum legum atque librorum, leges verbaprorius & textum retineto, licet per centones & portiones exiguas eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contextito. Est enim fortasse commodius hoc transigi posset per textum novum, quam per huiusmodi consarcinationem; tamen in legibus, non tam stylus, & descriptio, quam auctoritas, & huius patronus antiquitas, spectanda est. Alias videri possit huiusmodi opus scholasticum potius quiddam, & methodus, quam corpus legum imperantium.

Aphorismus 63.

Consultum fuerit in novo digesto legum, vetera volumina non prorsus delecti, & in oblivionem cedere, sed in Bibliothecis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in causis gravioribus, non abs re fuerit, legum praeteritarum mutationes, & series, consulere & inspicere; ac certe solenne est, antiquitatem praesentibus adspargere. Novum autem huiusmodi corpus legum ab iis, qui in politis singulis habent potestatem legislativam, prorsus confirmandum est: ne forte praeteritis veteres leges digerendi, leges novae imponantur occulto.

Aphorismus 64.

Optandum esset, ut huiusmodi legum instauratio illis temporibus suscipiatur, quae antiquioribus, quorum acta & opera tractant, literis & rerum cognitione praestiterint. Quod secus in opere Iustiniani evenit. Infelix res namque est, cum ex iudicio & delectu etatis minus prudentis & eruditae antiquorum opera mutilantur, & recomponuntur. Verum tamen saepe necessarium est, quod non optimum.

Atq; de legum obscuritate, quae nimia & confusa

earum accumulatione fit, haec dicta sunt. Jam de descriptione earum, ambigua & obscura, dicendum.

De descriptione legum perplexa, & obscura.

Aphorismus 65.

Descriptio legum obscura oritur, aut ex loquacitate & verbositate earum; aut rursus ex brevitate nimia aut ex prologo legis cum ipso corpore legis pugnante.

Aphorismus 66.

De obscuritate vero legum quae ex earum descriptione prava oritur, jam dicendum est. Loquacitas, quae in praescribendo leges in usum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & cupit, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulares verbis appositis & propriis persequi & exprimere contendat, maiorem inde sperans certitudinem; e contra quaestiones multiplices parit de verbis; ut difficilior procedat interpretatio secundum sententiam legis, (quae sanior est & verior) propter strepitum verborum.

Aphorismus 67.

Neque propterea nimis concilia & affectata brevitatis, Maiestatis gratia, & tanquam magis imperatoria, probanda est praesertim his seculis, ne forte si lex instat regulae Lesbicae. Mediocritas ergo affectanda est: & verborum exquirenda generalitas, bene terminata: quae licet casus comprehensivos non sedulo persequatur, tamen non comprehensivos satis perspicue excludat.

Aphorismus 68.

In legibus tamen atque edictis ordinaris & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo Iuriconsultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia fusius explicari debent, & ad caput vulgi, tanquam digito monstrari.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges intraducunt disputantes, non iudicantes, utique placent, si priscos mores ferre possimus. Sed prologi uti legum plerumque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad perferendam legem in committis, & rursus ad satisfaciendum populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex incipiat a iustione.

Aphorismus 70.

Intentio & sententia legis, licet ex praefationibus & praebulibus (ut loquuntur) non male quaedam eliciatur; at tamen latitudo aut extensio ejus ex illis minime peti debet. Saep enim praebulum arripit nonnulla ex maxime plausibilibus & speciosis ad exemplum, cum lex tamen multo plura complectatur: Aut contra, lex restringit & limitat complura, cuius limitationis rationem praebulo inseri non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis ex corpore legis petenda. Nam praebulum, saepe aut ultra, aut citra cadit.

Aphorismus 71.

Est vero genus praescribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat fuse exprimitur in praebulo, unde praebulum inseritur & incorporatur ipsi legi: Quod & obscurum est, & minus tutum: quia non eadem adhiberi consuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis praebuli, quae adhibetur in corpore ipsius legis.

Hanc partem de incertitudine legum, quae ex mala descriptione ipsarum ortum habet, fusius tractabimus, quando de interpretatione legum postea agemus.

agemus. Atque de descriptione legum obscura hæc dicta sunt: Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris & tollendi ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, quinque sunt. Hoc enim fit, ut per descriptiones judiciorum: aut per scriptores authenticos: aut per libros auxiliares: aut per prælectiones: aut per responsa sive consulta prudentum. Hæc omnia, si bene instituantur, præsto erunt magna legum obscuritati subsidia.

De descriptione judiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, judicia reddita in curiis supremis & principalibus, atque causis gravioribus, præsertim dubiis, quæ aliquis habent difficultatis, aut novitatis, diligenter & cum fide excipiuntur. Judicia enim anchoræ legum sunt, ut leges Reipub.

Aphorismus 74.

Modus hujusmodi judicia excipiendi, & in scripta referendi, talis est. Casus præcisè, judicia ipsa exactè per scribitur. Rationes judiciorum, quas adduxerunt iudices, adjecto: Casuum, ad exemplum adductorum, auctoritatem, cum casibus principalibus, ne commisceto: De advocatorum perorationibus, nisi quidpiam in eis fuerit admodum eximium, sisto.

Aphorismus 75.

Personæ, quæ hujusmodi judicia excipiunt, ex advocatis maxime doctis sunt, & honorarium liberale ex publico excipiunt. Iudices ipsi ab hujusmodi per scriptiombus abstinent: ne forte opinionibus propriis additi, & auctoritate propria freti, limites referendarii transcendant.

Aphorismus 76.

Judicia illa, in ordine & serie temporis, digerito: non per methodum & titulos. Sunt enim scripta eorum modi, tanquam historie, aut narratione legum. Neque solum acta ipsa, sed & tempora ipsorum, iudici prudenti lucem præbent.

De Scripторibus authenticis.

Aphorismus 77.

Ex legibus ipsis, quæ jus commune constituunt: deinde, ex constitutionibus sive statutis: tertio loco ex judiciis per scriptis, corpus juris tantummodo constituitur. Præter illa, alia authentica aut nulla sunt, aut parce recipiuntur.

Aphorismus 78.

Nihil tam interest certitudinis legum, (de qua nunc tractamus) quam ut scripta authentica intra fines Moderatos coerceantur, & faciat multitudo enormis Auctorum & Doctorum in Jure; unde laceratur sententia legum, iudex fit ætonitus, processus immortales, atque advocatus ipse, cum tot libros perlegere & vincere non possit, compendia scilicet. Glosa, fortasse aliqua bona; & ex scriptoribus classicis pauci, vel potius, scriptorum paucorum pauca portiones, recipi possunt pro authenticis. Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum tractatus inspiciant iudices, aut advocati, cum opus fuerit: Sed in causis agendis, in fore citare eos non permittitur, nec in auctoritatem transfereuntur.

De libris auxiliariis.

Aphorismus 79.

At scientiam juris, & practicam, auxiliariis libris ne nudant, sed potius instruant. Is ex in ge-

neris sunt, Institutiones: De verborum significatione: De regulis juris: Antiquitates legum: Summæ: Agendi formulæ.

Aphorismus 80.

Præparandi sunt juvenes, & novitii, ad scientiam & artem juris altius & commodius haurienda & imbibenda, per institutiones. Institutiones illas ordine clavo & perspicuo composito. In illis ipsis universum jus privatum percurrito: non alia omittendo, in aliis plus satis immorando, sed ex singulis quædam breviter delibando, ut ad corpus legum perlegendum accessivo nil se ostendat prorsus novum, sed levè aliqua notione præceptum. Jus publicum in institutionibus ne attingat verum illud ex fontibus ipsis hauriatur.

Aphorismus 81.

Commentarium de vocabulis juris conficito. In explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nimis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut definitiones verborum quarantur exacte, sed explicationes tantum, quæ legendis juris libris viam aperiant faciliorem. Tractatum autem istum, per literas alphabeti ne digerito. Idem quicunque relinquit: sed collocentur simul verba, quæ circa eandem rem versantur; ut alterum alteri sit juvamento ad intelligendum.

Aphorismus 82.

Ad certitudinem legum facit (se quid aliud) tractatus bonus & diligens de diversis Regulis Juris. Is dignus est, qui maximis Ingeniis, & prudentissimis Iuriconsultis committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extraneis. Colligenda autem sunt regulæ, non tantum notæ, & vulgatae, sed & alia magis subtiles & recondita, quæ ex legum & rerum judicatarum harmonia extrahi possunt, quales in rubricis optimis quandoque inveniuntur: sunt quæ distamina generaliarationis, quæ per materias legis diversas percurrunt, & sunt tanquam Saburra Juris.

Aphorismus 83.

At singula Juris, scita aut placita, non intelligantur pro regulis, ut fieri solet, satis imperite. Hoc enim si recipitur. Quot leges, tot regulæ. Lex enim nihil aliud, quam regula imperans. Verum eas pro regulis habeto, quæ in forma ipsa justitiæ hærent: und, ut plurimum, per jura civilia diversarum Reipubli eadem regulæ ferè reperiantur, nisi forte propter relationem ad formas politiarum variens.

Aphorismus 84.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiata, adjiciantur exempla & decisiones casuum, maxime luculenta ad explicationem; distinctiones, & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliationem ejusdem regulæ.

Aphorismus 85.

Rectè jubetur, ut non ex regulis jus sumatur, sed ex jure quod est, regula fiat. Neque enim ex verbis regulæ petenda est probatio, ac si esset textus legis. Regula enim legem (ut acus natica polos) indicat, non statuit.

Aphorismus 86.

Præter Corpus ipsum Juris, juvabit etiam Antiquitates Legum invisere, quibus licet evanuerit Auctoritas, manet tamen Reverentia. Pro Antiquitatibus autem Legum habeantur Scripta circa Leges & Judicia; sive illa fuerint edita, sive non, quæ ipsum Corpus Legum tempore præcesserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex

is utilissima quaque excerptio (multa enim inveniuntur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito: ne antiquæ Fabulæ, ut loquitur Trebonianus, cum Legibus ipsi miscantur.

Aphorismus 87.

Practice vero plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine in Locos & Titulos; ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuario paratum ad presentes usus. Hujusmodi Libri summarum, & ordinant sparsas & abbreviant fusa & proluxam Legem. Cavendum autem est, ne Summæ istæ reddant homines promptos ad Practicam; cessatores in scientia ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex eis recolatur jus, non perdiscatur. Summæ autem omnino magnâ diligentia, fide & judicio sunt conscribenda, ne furum faciant legibus.

Aphorismus 88.

Formulas agendi diversas in unoquoque genere colligito. Nam & practice hoc interest, & certe parantur illa oracula & occulta Legum. Sunt enim non pauca, quæ latent legibus: At in formulis agendi, melius & fusiùs perspicitur, instar pugni, & palmæ.

De Responsis & Consultis.

Aphorismus 89.

Dubitationes particulares, quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi aliquaratio iniri debet. Durus enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem via non inveniunt, verum ut alius ipse periclitetur, neque sit aliqua antea peractam juris prænotandi modus.

Aphorismus 90.

Responsa prudentum, quæ petentibus dantur de jure sive ab Advocatis, sive a Doctoribus, tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia iudici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis iudicibus sumunt.

Aphorismus 91.

Tentari iudicia per causa & personas fictas, ut eo modo experiantur homines qualis futura sit legis norma, non placet. Deducat Majestatem Legum, & pro prævaricatione quæpiam censenda est. Iudicia autem aliquid habere ex scena, deforme est.

Aphorismus 92.

Judicium igitur solummodo tam iudicia, quam responsa & consulta sunt. Illa de litibus pendentibus; hæc de arduis juris questionibus in thesi. Ea consulta, sive in privatis rebus, sive in publicis à iudicibus ipsis ne possit, (si enim si fiat, iudex transeat in advocatum, sed à Principe, aut Statu. Ab illis ad iudices demandentur. Iudices vero, tali auctoritate fretis, disceptationes advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à iudicibus ipsis, si opus sit, assignatorum, & argumenta ex utraque parte audiunt, & re deliberata jus expediunt, & declarant. Consulta hujusmodi inter iudicia referuntur & edunt, & paræ auctoritatis sunt.

De Prælectionibus.

Aphorismus 93.

Prælectionibus de jure, atque exercitationes eorum, qui juris studiis incumbunt, & operam dant, ita instituantur & ordinantur, ut omnia tendant ad questiones & controversias de jure sedandas potius, quam excitandas. Ludus enim (ut nunc fit) fere apud omnes instituitur, & aperitur, ad altercationes, & questiones de jure multiplicandas, tanquam ostendendi ingenii causa. Atque hoc vetus est maxime. Etenim etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam

per sectas & factiones, questiones complures de Jure magis fovere, quam extinguere. Idne fiat, providetur.

De Vacillatione Judiciorum.

Aphorismus 94.

Vacillant iudicia, vel propter immaturam & præfestinam sententiam, vel propter æmulationem curiarum; vel propter malam & imperitam perfectionem iudiciorum; vel propter viam præbitam ad rescissionem eorum nimis facilem & expeditam. Itaque providendum est, ut iudicia emanent, matura deliberatione prius habita, atque ut curiæ se invicem reverentur, atque ut iudicia prescribantur fideliter & prudenter: atque via ad rescindenda iudicia, sit arcta, confragosa & tanquam muribus strata.

Aphorismus 95.

Si iudicium redditum fuerit de casu aliquo in aliqua curia Principali, & similis casus intervenerit in alia curia, ne procedat ad iudicium, antequam fiat consultatio in Collegio aliquo iudicum majore. Iudicia enim reddita si forte rescindi necesse sit, saltem sepeliuntur cum honore.

Aphorismus 96.

Ut curiæ de jurisdictione degladientur, & confluentur, humanum quiddam est, eoque magis, quod per ineptam quandam sententiam (quod boni & strenui sit iudicis, ampliari jurisdictionem curiæ) alatur plane ista intemperies, & calcari addatur, ubi frano opus est. Ut vero ex hac animorum contentione, curiæ, iudicia utrobique reddita (quæ nil ad jurisdictionem pertinent) libenter rescindant, intolerabile malum, & à Regibus, aut Senatu, aut Politia, plane vindicandum. Pessimi enim exempli res est, ut Curiæ, quæ pacem subditis præstant, inter se duella exerceant.

Aphorismus 97.

Non facilius esto aut proclivis ad iudicia rescindenda datus per appellationes, aut impetitiones de errore, aut reviliis, & similia. Receptum apud nonnullos est, ut lis trahatur ad forum superius, tanquam res integra: Iudicio in de dato seposito, & plane suspensio. Apud alios vero, ut iudicium ipsum maneat in suo vigore, sed executio ejus tantum cesset. Neutræ placet, nisi curiæ, in quibus iudicium redditum sit, fuerint humiles, & inferioris ordinis: Sed potius, ut & iudicium sit, & procedat ejus executio: modo cautio detur à defendente de damnis & expensis si iudicium fuerit rescissum.

Atque hic titulus, de Certitudine Legum, ad exemplum Digesti reliqui (quod meditator) sufficit. Jam vero doctrinam civilem (quatenus eam nobis tractare visum est) conclusimus. Atque una cum ea Philosophiam humanam: Sicut etiam cū Philosophia humana, Philosophiam in genere. Tandem igitur paululum respirantes atque ad ea, quæ prætervechi sumus, oculos retroflectentes, hunc tractatum nostrum non absimilem esse censemus sonis illis & præludiis, quæ prætentant Musici, dum fides ad modulationem concinnant: Quæ ipsa quidem auribus ingrati quiddam & asperum exhibent: at in causa sunt, ut quæ sequuntur, omnia sint suaviora; Sic nimirum nos in animum induimus, ut in citarra Musarum concinnanda, & ad harmoniam veteram redigenda, operam navaremus, quæ ab aliis postea pulsentur chordiæ, meliore digito, aut plectro. Sane, cum nobis ante oculos proponimus

mus temporum horam Statum, in quibus *litera* jam tertio ad mortales videntur rediisse: & una diligenter intuemur, quam vatis jam nos inviserint instructæ præsidii & auxiliis, quia sunt ingeniorum nostri temporis complurium acumen & subtilitas; eximia illa monumenta scriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent; ars Typographica, Libros cujusque fortunæ hominibus læta manu suppeditans; Oceani sinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Præcis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ cumulus; otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines; quam aut Græci, propter populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant; pax qua fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regionēs non pauca: consumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici posse circa Controversias Religionis, quæ tot ingenia jam diu diventerunt à cæterarum artium studiis summa & excellens Majestatis tæ eruditio, cui (tanquam Phœnici Volucres) aggregant se undique Ingenia: proprietas denique inseparabilis, quæ tempus ipsum sequitur, ut veritatem indies parturiat: Hæc (inquam) cum cogitamus, non

possumus non in eam spem animum erigere, ut existimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores apud Græcos & Romanos, longo intervallo superaturam: modo saltem homines, & vires suas, atque defectus etiam virium suarum, probe & prudenter nosse velint: atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant atque inquisitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atque opes ac magnificentiam impendant in res solidas eximias, non in perulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum reprehensione, aut sibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, sed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sane legitima fuerit, (licet res fortasse minus ea indigebit) si à primis cogitationibus hominum ad secundas provocetur, & ab ævo præsentis ad posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, qua caruerunt duæ illæ præcæ temporum periodi, neque enim tanta illis felicitas concessa est) *sacram dico & divinitus inspiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbathum ac Portum nobilissimum.

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO.

Vice-Comitis sancti Albani,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER NONUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ inspiratæ omittuntur; Tantum aditus sit ad desiderata tria; Doctrinam de Legimo usu Rationis Humanæ in Divinis; Doctrinam de Gradibus Unitatis in Civitate Dei, & Emanationes Scripturarum.

TAm vero (Rex optime) cum carina parva, qualis nostra esse potuit, universum ambitum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientiarum circumnavigaverit, (quam secundis ventis, & cursu, posterorum sit judicium) quid superest, nisi ut vota tandem perfuncti, persolvamus? At restat adhuc *Theologia Sacra, sive Inspirata.* Veruntamen si eam tractare pergamus, exequendum nobis de *navicularationis humanae*, & transeundum in *Ecclesia Navem*, quæ sola *Acu Nautica Divina* pollet, ad cursum rectè dirigendum. Neque enim sufficient amplius *Stelle Philosophiæ*, quæ hæctenus præcipue nobis affulserunt. Itaque par foret, silentium quoque in hac colere. Quamobrem *partitiones legum* circa eam omittimus: Pauca tamen, pro tenuitate nostra, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eo magis facimus, quia in corpore Theologiæ nullam prorsus Regionem, aut Tractum plane desertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in seminandis, aut tritico, aut z: zaniis.

Tres igitur proponemus *Theologiæ Appendices*, quæ non de *materia* per *Theologiam informatam*,

aut *informanda*, sed tantummodo de *modo informationis* tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (ut reliquis consuevimus) vel *exempla* subjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) in *statu votorum* tantum.

L. Prærogativa Dei totum hominem completitur: nec minus ad *rationem*, quam ad *voluntatem humanam* extenditur: ut homo scilicet in universum se abneget, & accedat Deo. Quare, sicut *Legi Divinae* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, si ea duntaxat credamus, quæ sunt *rationi* nostræ consentanea, *rebus* assentimur, non *auctori*: Quod etiam inspectæ fidei testibus præstare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo* imputabatur ad *justitiam*, de hujusmodi re exiit, quam irriti habebat *Sarah*: Quæ in hac parte imago quædam erat *rationis naturalis*. Quanto igitur *Mysterium* aliquod *Divinum* fuerit magis absolum, & incredibile, tanto plus in *credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *victoria fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conscientia sua gravantur, & nihilominus Fidem de salute sua in Dei Misericordia collocant, eo Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Desperatio* Deo pro contumelia est. Quinetiam, si attente rem perpendamus, dignius quidam est *credere*, quam *scire*, qualiter

M hunc